

Randsborg – London, 1980. – 206 p. 10. Древняя Русь в свете зарубежных источников. Древнескандинавские источники / [Под. ред. Т. Н. Джаксон, И. Г. Коноваловой и А. В. Подосинова]. – Т. V. – М.: Русский Фонд содействия Образованию и Науке. – 384 с.

Алла Курзенкова

ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ СКАНДИНАВСКИХ РУНИЧЕСКИХ НАДПИСЕЙ XI В. ПО ИЗУЧЕНИЮ СОЦИАЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ

Исследуются скандинавские рунические надписи XI в. как своеобразные письменные исторические ссылки по социальной истории с позиции рассмотрения информационно-функционального назначения рунического материала и источниковедческих возможностей текстов. Основное внимание сосредотачивается на детальном анализе рунических данных, относительно выяснения особенностей обозначения социальных категорий: правителей, лидеров, землевладельцев и определения диапазона их демографических показателей, графически изображенных в виде таблицы и диаграммы.

Ключевые слова: источники, скандинавские рунические надписи, камни, социальные категории, социальный статус, демографические показатели.

Alla Kurzenkova

SOURCE STUDY OPPORTUNITIES OF THE SCANDINAVIAN RUNIC INSCRIPTIONS OF THE XI CENTURY ON STUDYING OF SOCIAL CATEGORIES

The Scandinavian runic inscriptions of the XI century as peculiar written historical links on social history are investigated from a position of consideration of an information functional purpose of the runic material and source study opportunities of texts. The main attention concentrates on the detailed analysis of runic data. Clarifications of features of designation of social categories: governors, leaders, land owners and determination of range of their demographic indicators, are graphically represented in the form of the table and the diagram.

Key words: source, the Scandinavian runic inscriptions, stones, social categories, social status, demographic indicators.

УДК [070:352](477.75)(091)

Ярослав Березняк

ГАЗЕТА “ВЕСТНИК ТАВРИЧЕСКОГО ЗЕМСТВА” ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМСТВ ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1897–1908 РР.)

Стаття присвячена дослідженню земської періодичної газети “Вестник Таврического земства”, що упродовж 1897–1902 рр. видавалася у формі “Листка сельскохозяйственных объявлений”. Розглянуто мету та завдання періодичного видання упродовж всього часу його існування. Досліджено програму, шляхи поширення та ставлення населення до “Вестника”. Проаналізовано статті, присвячені економічній діяльності земств, окремо виділено публікації земського ветеринарного та агрономічного персоналу. Розглянуто причини, котрі призвели до припинення фінансування газети.

Ключові слова: “Листок сельскохозяйственных объявлений”, “Вестник Таврического земства”, Таврійська губернія, земство, газета.

Основною умовою входження України до євроінтеграційного простору є проведення комплексу державних реформ, найголовніша з яких – децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування. За основу адміністративної реформи взято польську модель, котра дозволяє передати реальні повноваження регіональним органам управління. У той же час, не слід забувати вітчизняний досвід самоврядування, що втілювався в життя земськими установами на протязі другої половини XIX – початку XX ст.

Цінним джерелом вивчення діяльності земств Таврійської губернії виступає газета “Вестник Таврического земства”, що видавалася упродовж 1897–1908 рр. Особливу увагу земській газеті дослідники почали приділяти після проголошення незалежності України в 1991 р.

З іншого боку, варто відзначити, що на сьогоднішній день немає комплексного дослідження, яке б охоплювало весь період видавництва газети.

Мета статті – аналіз газети "Вестник Таврического земства" як першоджерела до вивчення економічної діяльності земств Таврійської губернії (1897–1908 рр.).

В 1897 р. таврійські губернські збори ухвалили видавати при губернській управі "Листок сельскохозяйственных объявлений" та уповноважило передати 1000 карбованців (далі – крб.). Програма "Листка" затверджувалася Головним управлінням та включала в себе: оголошення сільських господарів губернії, приватних осіб та торгових фірм; телеграми та відомості про положення ринків збуту товарів сільського господарства; сповіщення повітових земських управ та інших закладів Таврійської губернії з питань сільського господарства.

"Листок" видавався двічі на місяць, щорічна оплата встановлювався на рівні 1 крб. Планувалося безкоштовно розсилати періодику земським управам Таврійської, Херсонської та Катеринославської губернії, міським управам, волосним та поліцейським управлінням. Оплата за публікацію одного рядка сягала 2 коп. для сільських господарів губернії, 4 коп. – для торгових фірм, 1 коп. – для земських управ [1, арк. 155].

Бажаючи забезпечити статут наміченому видавництву, Таврійська губернська управа звернулася до земських повітових управ з проханням співпрацювати та запропонувала їм: розміщувати у "Листку" розпорядження, що представляли б зацікавленість для сільських господарів губернії та повітів; публікувати відомості про ціни на хліб та стан місцевого ринку; надавати дані про стан врожаю та ціни на робочі руки; приймати передплату на видання та оголошення для нього, при чому за винагороду за цю роботу службовцям управи надавалось право отримувати 10 % від отриманих коштів [2, с. 202].

Уже в перший рік роботи в 1897 р. на "Листок сельскохозяйственных объявлений" підписалося 57 осіб, в 1898 р. – 8, ще 38 осіб підписалися на обидва роки. У 1897 р. від передплатників у видавництво надійшло 38 крб. 15 коп., у 1898 р. – 44 крб. 50 коп. Витрати на друк 8 номерів "Листка" у кількості 5160 екземплярів склали 121 крб. 80 коп. Нестача коштів покривалася з бюджету губернського земства [1, арк. 156].

В губернській управі зазначалося, що інформація, яка друкувалася у "Листку" була цікавою та важливою, але основної мети – бути посередником зі збуту та придбання сільськогосподарських продуктів так і не було досягнуто. У зв'язку з цим, розпочалися пошуки з реорганізації та популяризації "Листка".

Мелітопольська земська повітова управа рекомендувала видавати "Листок" щотижня, розсилати його безкоштовно усім закладам губернії, посадовцям та землевласникам, а також замінити 10 % винагороду за приймання передплати на право безкоштовного друку оголошень повітових земських управ. В свою чергу, губернський гласний М. Іваненко, за ініціативи якого заснували "Листок сельскохозяйственных объявлений", для залучення якомога більшої кількості передплатників запропонував: ознайомити усіх господарів губернії з "Листком", поширивши його через повітові земські управи та друкуючи оголошення про нього у всіх місцевих газетах; полегшити передплату та прийом оголошень через залучення до цієї справи волосних правлінь та земських начальників; проінформувати всі торгові фірми про існування земського періодичного видання, а також друкувати всі обов'язкові постанови земств, відомості про епідемії та епізоотії [2, с. 203].

Губернська управа врахувала вказані пропозиції і вже на наступний рік розширила та замінила програму "Листка", в якому публікувалися: урядові розпорядження; розпорядження і сповіщення земських управ Таврійської губернії; місцева земська хроніка; загальноземська хроніка; торгово-промисловий відділ (ціни на хліб, відомості про ярмарки, ціни на робочі руки); сільськогосподарський відділ (відомості про врожай, вказівки по боротьбі з шкідливими комахами, метеорологічні відомості, статті по сільському господарству); оголошення [2, с. 205].

У такому форматі "Листок сельскохозяйственных объявлений" виходив до 1903 р., коли губернське земство отримало дозвіл замінити його на періодичний орган з більш широкою програмою – "Вестник Таврического земства". У газеті друкувалися урядові заходи та розпорядження, відомості з народного господарства та медицини. Читачі могли знайти у ній обговорення питань за участі провідних спеціалістів губернії – агрономів, садівників, ветеринарів, а також поділитися власним досвідом.

У квітні 1904 р. на посаду секретаря редакції запрошений співробітник "Русского богатства" Л. Зак, котрий поставив видавництво газети на професійний рівень. Статті із загальноземських питань готували іногородні співробітники, а місцеві земські діячі – подавали інформацію з всіх сфер земського життя. Так, упродовж 1903–1905 рр. у "Вестнику" публікувалися статті уповноваженого з сільськогосподарської частини, кандидата сільськогосподарських наук М. Неручева "Порода скота отвечающая настоящему строю южно-русского хозяйства" [3, с. 61–64], "Агрономическая помощь населению" [4, с. 44–52], "К вопросу о земском участии в борьбе с филлоксерой" [5, с. 59–68], земського агронома В. Андрієвича "Из сельскохозяйственной

деятельности Бердянского земства" [6, с. 52–59], земського ветеринара М. Шадріна "Об участии губернских и уездных земств в организации ветеринарной помощи" [7, с. 33–40; 8, с. 1–8].

На додаток, редакція розіслала усім кореспондентам Статистичного бюро та народним учителям листи з пропозицією доставляти кореспонденцію про місцеві потреби. Для пожвавлення зв'язку з передплатниками запроваджувалася рубрика "Вопросы и ответы", у якій присяжні повірені м. Сімферополя давали поради по земським та юридичним питанням [9, с. 3].

У 1907 р. "Вестник Таврического земства" видавався тиражом у 2400 екземплярів об'ємом 1 ½ друкованих листа. За виключенням 78 екземплярів, що розсилалися передплатникам, усі інші передавалися безкоштовно у сільські та волосні правління, земські школи та бібліотеки-читальні, лікарські та фельдшерські пункти, земським гласним та страховим агентам. З внесених у кошторис 1907 р. 11 тис. крб. витрачено до 1 листопада 7 599 крб. 55 коп., отримано прибутку від передплати та оголошень на рівні 203 крб. 04 коп. В кошторис 1908 р. внесено за прикладом минулого року 11 тис. крб., з яких: друкарські витрати – 3 650 крб.; платня секретареві редакції – 3 тис. крб.; винагорода для співробітників – 900 крб.; гонорар за статті – 1850 крб.; поштові та експедиційні витрати – 1350 крб.; на випуску періодичних видань та на канцелярські витрати – 250 крб. [10, с. 108].

Що стосується змісту "Вестника" упродовж 1906–1907 рр., коли він видавався у вигляді щотижневої газети, необхідно відмітити, що характер опублікованих у ньому статей визначався завданнями видавничого характеру. Домінуючою темою була проблематика, пов'язана з ознайомленням сільського населення з земством. З цією метою вміщували статті з викладом організації земських закладів: "Что такое земство", "Как выбираются земские гласные", "Организация земских учреждений", "Откуда земство берет деньги", "Земское обложение", "Что делать земству", "Мелкая земская единица", "Земство и сбыт крестьянского хлеба" і т.д. Другорядними вважалися статті, присвячені загальнодоступному викладу діючого законодавства щодо селян ("Крестьянские права", "Крестьянские семейные разделы", "Усыновление в крестьянских семьях", "Новый закон о выходе из общины") та різні практичні відомості, що були необхідні в селянському побуті ("О переселении", "Как купить землю через Крестьянский банк", "Как открыть общество потребителей", "Как открыть народные товарищества", "Народные библиотеки"). Особлива увага приділялась прийомам удосконалення техніки сільського господарства, котрим присвячена серія статей, підготовлених земськими агрономами С. Олексійнком та А. Левицьким, садовим інструктором О. Барсаком, спеціалістом головного управління землеробства К. Далем та деякими іншими фахівцями ("О травосеянии", "Боронирование озимых посевов", "О рядовой сеялки", "О томасшлаке") [11, арк. 131].

Намагаючись всебічно розширити світогляд читачів, редакція "Вестника" вміщувала на своїх сторінках немало статей з права, історії, природничих наук, повідомлення про найважливіші події внутрішнього життя Росії та кореспонденції з різних місць Таврійської губернії. Упродовж з 1 січня 1906 – 15 листопада 1907 рр. редакція у рубриці "Питання та відповіді" дала 310 відповідей на різноманітні запитання читачів, в основному в сфері права. За аналогічний період, оригінальних статей під окремим заголовком поміщено 356, що у середньому становила 4 статті на номер (52 номери у 1906 р. та 42 – у 1907 р.) До цього списку не увійшла кореспонденція, місцева земська хроніка тощо [10, с. 112].

Бажаючи визначити якою мірою матеріал, що друкувався у "Віснику Таврійського земства", задовольняли запити сільського населення та дізнатися, чи читають його селяни, редакція звернулася до сільських та волосних правлінь, земських шкіл та читалень з проханням дати відповіді на питання: 1) чи корисний "Вестник"? 2) його читають селяни? 3) потрібно продовжувати його видавництво? 4) про що надається недостатньо інформації? До 15 листопада в редакцію надійшло 634 відповіді, в тому числі від селян – 375. З 345 відповідей отриманих від сільських та волосних правлінь, 333 виразились, що "Вестник" корисний, 328 – видання потрібно продовжувати, 323 – газета селянами читається. З 246 відповідей, отриманих від земських вчителів та завідуючих земськими бібліотеками-читальнями, 236 дали позитивний результат на всі три питання. З 30 земських гласних 27 відгукнулися, що "Вісник" корисний та його і далі потрібно видавати, 24 – що селяни газету читають. Взагалі, з 634 відповідей дали позитивне відношення до газети 604–609 респондентів, що дорівнює 95–96 %. Що стосується мотиву негативних відгуків відносно видавництва "Вестника", котрих нараховувалося 4–5 %, то респонденти відмічали малограмотність населення та недоступний для селян стиль викладення матеріалу. З іншого боку, доброзичливці "Вестника" вказували на те, що газета більше ніж будь-яка інша підходить до потреб селянського життя, ознайомлюючи населення з земством та подаючи йому необхідні в побуті практичні відомості та поради, а по популярності мови являється органом доступним і для малограмотного читача [11, арк. 132].

У 1908 р. "Вестник Таврического земства" перестав видаватися. З приводу його ліквідації на губернських земських зборах розгорілися жаркі дебати, в результаті яких незначною більшістю голосів ухвалено продовжувати видання, але адміністрація вирішила інакше – асигнування на газету виключалося з кошторису, внаслідок перевищення 3 % від норми [13, с. 65]. У свою чергу, Євпаторійська земська управа заявила, що "в даний момент існує багато популярних, дешевих та загальнодоступних газет і журналів для народу, тому освічені люди в сільській місцевості можуть обрати для себе періодику за власним смаком. Що стосується спеціальних земських органів, то вони в основному розсилаються безкоштовно та практично не мають передплатників, обходяться земству дорого та не окупають витрати по видавництву" [12, с. 208].

Упродовж 1906–1908 рр. в Російській імперії припинили своє існування 11 земських періодичних органів, серед яких крім "Вестника Таврического земства" виділялися "Владимирская газета", "Вестник Екатеринославского земства", "Вестник Новгородского земства", "Полтавская газета", "Саратовская земская неделя", "Сборник Херсонского земства" та ін. Дослідник з історії земств Б. Б. Веселовський констатував, що головна причина такої тенденції лежала не в економічній, а в політичній площині. Знищувалось все, що було запідозрено в політичній неблагонадійності і в першу чергу періодичні видання, книжні склади та інші організаційні центри, навколо яких групувався "третій елемент" [13, с. 64].

Таким чином, публікації "Вестника Таврического земства" є цінним джерелом з вивчення діяльності земств Таврійської губернії та включають до змісту статті, присвячені історії, праву, природничим наукам, з'ясуванню ролі земств у розвитку місцевого самоврядування. Особливу увагу заслуговують матеріали, опубліковані земським агрономічним персоналом.

Список використаних джерел

1. Державний архів в Автономній Республіці Крим, ф. 60, оп. 1, спр. 87, 160 арк.
2. Журналы заседаний Таврического губернского земского собрания XXXII очередной сессии с 15 по 25 января 1898 г. – Симферополь: Типогр. Спиро, 1898. – 378 с.
3. Неручев М. В. Порода скота, отвечающая настоящему строю южнорусского хозяйства / М. В. Неручев // Вестник Таврического земства. – 1903. – № 2. – С. 61–64.
4. Неручев М. В. Агрономическая помощь населению / М. В. Неручев // Вестник Таврического земства. – 1903. – № 4. – С. 44–52.
5. Неручев М. В. К вопросу о земском участии в борьбе с филлоксерой / М. В. Неручев // Вестник Таврического земства. – 1904. – № 16–17. – С. 59–68.
6. Андриевич В. К. Из сельскохозяйственной деятельности Бердянского земства / В. К. Андриевич // Вестник Таврического земства. – 1903. – № 8–9. – С. 52–59.
7. Шадрин М. А. Об участии губернских и уездных земств в организации ветеринарной помощи / М. А. Шадрин // Вестник Таврического земства. – 1905. – № 1–2. – С. 33–40.
8. Шадрин М. А. Об участии губернских и уездных земств в организации ветеринарной помощи (окончание) / М. А. Шадрин // Вестник Таврического земства. – 1905. – № 6. – С. 1–8.
9. Журналы заседаний Таврического губернского земского собрания XXXIX очередной сессии с 9 по 18 января 1905 г. / Симферополь: Типогр. Тавр. Губ. Земства, 1905. – 495 с.
10. Журналы заседаний Таврического губернского земского собрания чрезвычайной сессий 42-й очередной сессии с 8 по 15 января 1908 г. / Симферополь: Типогр. Тавр. Губ. Земства, 1908. – 683 с.
11. Державний архів в Автономній Республіці Крим, ф. 60, оп. 1, спр. 142, арк. 131–132.
12. Постановления Евпаторийского XLIII очередного уездного земского собрания 26–30 сентября 1908 г. – Евпатория: Типогр. М. Л. Мурованского, 1909. – 414 с.
13. Веселовский Б. История земства: [в 4 т.]. – СПб, 1909–1911. – Т. 4. – 1911. – 696 с.

Ярослав Березняк

ГАЗЕТА "ВЕСТИК ТАВРИЧЕСКОГО ЗЕМСТВА" КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗЕМСТВ ТАВРИЧЕСКОЙ ГУБЕРНИИ (1897–1908 ГГ.)

Статья посвящена исследованию земской периодической газеты "Вестник Таврического земства", которая с 1897 по 1902 гг. издавалась в форме "Листка сельскохозяйственных объявлений". Рассмотрена цель и задачи периодического издания на протяжении всего времени его существования. Исследована программа, пути распространения и отношения населения к "Вестнику". Проанализированы статьи, которые были посвящены экономической деятельности земств, отдельно выделены публикации земского ветеринарного и агрономического персонала. Рассмотрены причины, которые привели к прекращению финансирования газеты.

Ключевые слова: "Листок сельскохозяйственных объявлений", "Вестник Таврического земства", Таврическая губерния, земство, газета.

Yaroslav Bereznjak

THE NEWSPAPER "VESTNIK TAURIAN LOCAL BOARDS" AS THE SOURCE STUDY OF ECONOMIC ACTIVITY LOCAL BOARDS TAURIDE PROVINCE (1897–1908)

The article investigates the rural periodic newspaper "Vestnik Taurian Zemstvo," which he published during 1897–1902 in the form of "Listok selskohozyaystvennykh boards." Consider the purpose and objectives of the periodical during the whole period of its existence. Researched program pathways and attitude towards "Journal." Analyzed articles on economic activity zemstva separately identified publications Provincial Veterinary and Agronomy staff. Causes which led to the suppression of the financing of the newspaper.

Key words: "Sheet of agricultural announcements", "Announcer of the Tavricheskogo zemstvo", Tavricheskaya province, zemstvo, newspaper.

УДК 930(477):39:061.22

Ростислав Конта

ЗАСНУВАННЯ "ХРОНІКИ НТШ" ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

У статті розглядається питання створення "Хроніки НТШ" та висвітлення на її сторінках розвитку української етнології в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові. Проаналізовано структуру цього друкованого видання, характер розміщених у ньому матеріалів та їх зміст у контексті дослідження діяльності членів етнографічній комісії. Простежено основні тенденції формування наукових знань про етнологічні досягнення членів зазначеної організації, а також значення "Хроніки НТШ" як історіографічного джерела до вивчення поставленої проблеми.

Ключові слова: НТШ, "Хроніка НТШ", етнологія, історіографія, товариство.

Етнографічна діяльність Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі – НТШ) була важливим напрямком дослідницької роботи членів цієї інституції. Після реформування товариства у 1892 р. нагальною стала потреба створення відповідного підрозділу, який би займався розробкою етнографічного напрямку наукових пошуків у межах НТШ. Так, у 1895 р. починає видаватися "Етнографічний збірник", а у 1898 р. на засіданні історико-філософської секції НТШ створено етнографічну комісію, основне призначення якої зводилося, передусім, до впорядкування, редагування та видання великої кількості етнографічних матеріалів, які надходили до товариства [1, с. 16], паралельно з організацією етнографічних досліджень українського народу.

Крім того, М. Грушевський зазначав, що попередні видання двох томів "Етнографічного збірника" не вміщали зібрані матеріали, а тому потрібно видавати більше томів цього друкованого органу, наповнюючи його лише фольклорними матеріалами, а для публікації етнологічних матеріалів створити інше видання, запропоноване Ф. Вовком [1, с. 16], йдеться про "Матеріали до українсько-руської етнології". Окремим напрямком наукової роботи НТШ була організація та проведення етнографічних експедицій в результаті яких був зібраний значний масив етнографічних матеріалів.

Активна етнографічна діяльність членів товариства висвітлювалася на сторінках друкованих видань цієї організації. Серед них варто виділити "Хроніки НТШ", які є цінним джерелом до вивчення поставленої нами проблеми. Зародження цього видання варто шукати в іншому друкованому органі товариства – "Записках НТШ", включно до XXXIII-го тому (січень 1900 р.) існував окремий розділ під назвою "З Товариства" [2, с. 1–5]. У цьому ж томі поінформовано про зміни в структурі видання, а саме: "Далі справоздання з Товариства не будуть подавати ся в Записках, а виходитимуть в особних бюлетенях" [2, с. 5].

Таким чином, "Хроніки НТШ" фактично стали розширеним варіантом розділу "Записок НТШ" під назвою "З Товариства" та виходили окремим виданням. Так, наприклад, перший випуск "Хронік НТШ" був більше 100 сторінок [3] та містив багато важливої інформації щодо висвітлення етнографічної діяльності членів НТШ та їх досягнень у цьому напрямку.

"Хроніки НТШ" ставали предметом аналізу як джерело до біобібліографії [4], а також це видання аналізувалося в історико-бібліографічному контексті [5]. Незважаючи на попередні